

УДК 331.522:369.011.42]:332.1; DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/ves.2020.58.0.5803>
JEL J21, J38, I31

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ СОЦІАЛЬНИХ СТАНДАРТІВ ТА ІНДИКАТОРІВ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Тетяна Степура

Національний університет «Львівська політехніка»
79013 м. Львів, вул. Карпінського 2/4
e-mail: tetiana.m.stepura@lpnu.ua

Анотація. Метою статті є вирішення проблеми збалансування задоволення потреб населення в енергетичній цінності раціону харчування, структури зайнятості та системи соціальних стандартів у регіонах України. Дослідження базується на тому, що мінімальні нормативи енергетичної цінності раціону відображаються у соціальних стандартах і гарантіях, а базовим стандартом в Україні є прожитковий мінімум, що одночасно виступає основою формування доходів населення. У дослідженні використано методи порівняння (для співставлення розмірів соціальних стандартів та фактичних показників життєвого рівня), індексні прийоми (для розрахунку індексу Кайтца), кореляційно-регресійний аналіз (для встановлення зв'язку між інтенсивністю зайнятості у регіонах та рівнем забезпечення працівників і домогосподарств, зокрема, щодо енергетичної наповненості раціону). Виявлено недостатність зв'язку, що дало підстави для пошуку шляхів удосконалення системи соціальних стандартів відповідно до диференціації фізичної активності праці. Система заходів такого удосконалення покликана створити передумови для підвищення якості середовища розвитку людського потенціалу.

Ключові слова: соціальні стандарти, соціальні гарантії, енергетична цінність раціону харчування, умови зайнятості, регіон, людський потенціал.

Постановка проблеми. Соціальні стандарти – законодавчо закріплені норми і нормативи, що відображають систему й рівень захисту соціальних прав громадян і соціального забезпечення, що склалися у державі. Державні соціальні стандарти слугують основою для формування соціальних гарантій – мінімальних розмірів оплати праці, доходів, громадян, соціальних виплат, що формують дохід незахищених верств населення. Соціальна стандартизація має завдання визначити у конкретних вимірниках і величинах мінімальне (або прийнятне для існуючого рівня розвитку потреб суспільства та спроможності економічної системи) забезпечення основоположних соціальних прав громадян на такому рівні, який би підтримував соціальну стабільність і знижував соціальну напруженість. Базовим соціальним стандартом в Україні є прожитковий мінімум (ПМ), розмір якого має узгоджуватися з мінімальною заробітною платою (МЗП). Однак на практиці він є більш ніж удвічі менший, що

призводить до зубожіння та маргіналізації населення регіонів України. Про проблеми формування ПМ в Україні свідчить також наявність та оприлюднення у офіційних джерелах удвічі більшого розміру фактичного прожиткового мінімуму – перерахованого у фактичних цінах ПМ. Не витримується в Україні і рекомендовані Радою Європи співвідношення щодо МЗП та середньої її величини (індекс Кайтца). Таким чином, розбалансування системи соціальних гарантій, сформованих на їх основі соціальних стандартів, їх змістовної наповненості, а також фактичних показників життєвого рівня не відповідає потребам населення, суттєвою частиною яких є енергетична наповненість раціону харчування відповідно до регіональних особливостей фізичної активності та інших характеристик населення України. Це обмежує можливості задоволення потреб людей їх мінімальним (або й менше) рівнем, і, відповідно, погіршує розвиток людського потенціалу; а з науково-практичного погляду потребує розробки шляхів вирішення проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню соціальних стандартів – багатоаспектної проблеми, присвячені численні дослідження українських науковців. Теоретико-прикладні питання енергетичної цінності раціону харчування здебільшого лежать у площині досліджень медицини, гігієни харчування, дієтології, нутриціології. Разом з тим, науковцями-економістами визнано існування проблеми неналежного обґрунтування нормативів споживання продуктів харчування (зокрема і калорійності раціону) при формуванні соціальних стандартів [1, с. 71], рівня життя. Так, проблеми бідності та недостатньої якості життя, які у значній мірі зумовлені недоліками соціальної стандартизації, висвітлені у працях Лібанової Е. М. [14, 15]. Проблеми методики визначення ПМ досліджувалися Ковязіною К. О [5]. Шляхи удосконалення формування соціальних стандартів розробляли Крупа В. В. [6], Баранова Н. П. та інші. Роль дотримання соціальних гарантій у сфері праці як передумови формування якості трудового життя розглядалося Шаульською Л. В. та Бібіковою В.В. [16]. Інші вітчизняні і зарубіжні публікації, як правило, присвячені дослідженню складу харчування населення, економічних можливостей покращення раціону, ролі його у підвищенні продовольчої безпеки країни. При цьому поза межами уваги як науковців-економістів, так і відповідно представників урядових організацій залишається проблема необхідності врахування специфіки трудової діяльності, способу життя, умов регіонального середовища при встановленні нормативів складу і структури харчування. Відсутні комплексні розвідки щодо співставлення норм харчування, рекомендованих різними правовими актами. Така ситуація має негативний вплив на формування і збереження здоров'я населення, що є однією із важливих компонент людського потенціалу.

Постановка завдання (формулювання цілей статті). Дослідження має на меті встановлення взаємозв'язків у системі енергетичної цінності раціону харчування, її нормативних значень та умов зайнятості населення регіонів України для розробки шляхів збалансування системи соціальних стандартів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціальна стандартизація має призначення визначити у конкретних вимірниках і величинах мінімальне (або прийнятне для існуючого рівня розвитку потреб суспільства та спроможності економічної системи) забезпечення основоположних соціальних прав громадян на такому рівні, який би підтримував соціальну стабільність і знижував соціальну напруженість. Тому соціальні стандарти доцільно розглядати у двох проекціях:

- мінімальні соціальні стандарти (частина їх має грошовий вираз – соціальні гарантії) покликані підтримувати життєдіяльність осіб, що опинилася у скрутних

життєвих обставинах і не можуть на рівних конкурувати на ринку праці з іншими особами, на мінімальному рівні; при цьому мають на меті забезпечити таких осіб від соціальних ризиків, зокрема, крайнього зубожіння, маргінальності, втрати здоров'я;

- соціальні стандарти як характеристика досягнутого у країні рівня і якості життя її мешканців та як один з механізмів формування *якості середовища розвитку людського потенціалу*.

ПМ в Україні визначається як вартісне вираження трьох споживчих кошиків – продовольчого, непродовольчого та набору послуг, які формуються, виходячи з мінімальних їх нормативів, необхідних для виживання. ПМ як базовий соціальний стандарт а також критерій оцінки бідності, є основою для побудови ієрархії вартісних величин соціальних гарантій (МЗП, пенсій за віком та інших, допомог на безробіття та низки соціальних допомог), а відтак – зсуву всієї системи доходів населення у випадку його підвищення. Водночас, в Україні для оцінки рівня життя використовується показник фактичного ПМ, який розраховується, виходячи з середніх цін на товари і послуги споживчого кошику на конкретний момент часу [13]. Його величина суттєво відрізняється від законодавчо встановленого ПМ, що кардинально впливає на оцінки рівня життя населення України (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка мінімальних соціальних гарантій та фактичних показників диференціації рівня життя населення в Україні у 2015-2020 роках, грн./%*

* дані щодо питомої ваги населення з доходами нижче прожиткового мінімуму у 2020 році на момент дослідження відсутні;

Джерело: побудовано автором за даними Державної служби статистики України [9] та Міністерства соціальної політики України [8]

За даними, наведеними на рис. 1, формування показників реальної вартості життя в Україні і мінімальних стандартів призвело до зuboжіння у 2015 році більше ніж 50 % українців. Підняття МЗП у 2017 році до 3,2 тис. грн. дещо вирівняло диференціацію, однак 23 % населення у 2019 році все ще залишалися за межею фактичної бідності, у той час як маргіналізацію за доходами відчували 1,1 % (проти 6,4 % у 2015 році). При цьому МЗП за досліджуваний період жодного разу не перевищила фактичного ПМ, який у середньому у 2,3 рази більший від своєї нормативно встановленої величини. Ще гірша ситуація з іншими соціальними стандартами – мінімальною пенсією та допомогою з безробіття, розмір яких складає близько 77-79 % від ПМ для працездатних осіб (сума пенсії прирівнюється до ПМ для непрацездатних). Така ситуація унеможливує не тільки створення підвалин зростання рівня та якості життя, але й мінімального задоволення потреб, поглиблює нерівність в українському суспільстві.

Про значення прожиткового мінімуму у стабілізації умов зайнятості й оплати праці також може свідчити динаміка формування в Україні індексу Кайтца (співвідношення середньої заробітної плати до МЗП) та співвідношення ПМ і МЗП² (рис. 2). Відповідно до розрахованих даних (рис. 2) система оплати праці та розміру соціальних стандартів в Україні є розбалансованою, – МЗП становить 43,1 % її середнього рівня у 2020 році при рекомендованих 60-70 %, що свідчить про значну диференціацію у рівнях оплати праці. Важливо зазначити, що в умовах України показник середньої заробітної плати відображає офіційний рівень оплати праці найманих працівників без врахування неформального ринку праці та тіньової зайнятості. Це може дещо знижувати офіційно зареєстрований показник.

Рис. 2. Динаміка диференціації системи оплати праці та деяких соціальних стандартів в Україні у 2015-2020 роках (станом на грудень відповідного року)

Джерело: побудовано автором за даними сайтів Державної служби статистики України [9] та Міністерства соціальної політики України [8]

² Відповідно до рекомендацій Ради Європи ці показники використовуються для обґрунтування розміру МЗП. Індекс Кайтца має складати 60-70 %, а МЗП – у 2-2,5 разів перевищувати прожитковий мінімум

Також за даними рис. 2 лише у 2018 році прожитковий мінімум щодо МЗП почав наближатися до рекомендованого співвідношення і досяг його у 2020. Поштовхом до цього стало підняття МЗП у 2017 році у 2,3 рази. Однак одночасно з цим було порушено іншу залежність у системі оплати праці України – прирівняно величину тарифної ставки першого розряду до ПМ, а не до МЗП, як було до того. Таким чином, ПМ з 2017 року визначений як орієнтир для розрахунку тарифної сітки. Оскільки його величина за останні роки удвічі менша від МЗП, це створює передумови дискримінації оплати праці у тих сегментах ринку праці, де використовується тарифна система (бюджетна сфера, робітничі професії тощо). Це грубо порушило принципи соціального гарантування мінімальних стандартів життя для багатьох професійно-кваліфікаційних груп працівників. Слід зазначити, що намагання законотворців змінити ситуацію у 2020 році вилилися у підготовку і подання законопроектів щодо зміни підходів визначення прожиткового мінімуму у керуванні прирівнювання його до фактичної величини, однак такі ініціативи не доведені до процесуального закінчення і залишилися на рівні проектів (законопроекти №3515/П та №1175/П).

Таким чином, ПМ має значно більше змістовне навантаження в соціально-економічній системі, аніж оцінка межі бідності, – він формує систему доходів населення як визначник розміру заробітних плат та соціальних трансфертів і за першою своєю функцією служить регулятором регіональних та секторальних ринків праці, впливаючи на умови зайнятості. Його недостатній рівень призводить до *дестабілізації розмірів оплати* та, відповідно, *умов зайнятості* у таких секторах, як освіта, охорона здоров'я, серед представників професій та кваліфікацій, які прирівнюються до нижчих за сіткою тарифних розрядів. З іншої сторони ПМ регламентує склад продовольчого кошику, який мав би забезпечити мінімальні потреби людського організму у поживних речовинах, у тому числі й тих, що формують енергетичну наповнюваність раціону, особливо із врахуванням тієї обставини, що вартість продуктів харчування складає у середньому 51 % вартості ПМ³ (рис. 3).

Повертаючись до продовольчого споживчого кошика у складі ПМ, що його основою є мінімальні нормативи споживання продуктів харчування. На цьому роль системи споживання продуктів харчування у соціальному стандартизованні на обмежується. Згідно з Державним класифікатором соціальних стандартів і нормативів [3] норми харчування є складовими соціальних нормативів не тільки у сфері доходів населення, але й у соціальному обслуговуванні, в охороні здоров'я, забезпечення навчальними закладами, громадського харчування.

Харчування є основою формування енергетичного потенціалу людини і має особливе значення для розвитку людського потенціалу. Для обчислення добових енерговитрат мешканців України Наказом МОЗ України від 03.09.2017 року № 1073 «Про затвердження Норм фізіологічних потреб населення України в основних харчових речовинах та енергії» було переглянуто норми раціону харчування 2000 року і встановлено нормативи витрат основного обміну різних демографічних груп населення, а також величину зростання енерговитрат дорослого населення у залежності від фізичної активності [12]. Відповідно до цього документа виділено

³ Таке співвідношення (50/50 або максимум 60/40 на користь продовольчого кошику) у середньому відповідає світовій практиці у країнах, що використовують нормативний спосіб встановлення прожиткового мінімуму

5 груп⁴ фізичної активності працездатного населення: працівники переважно розумової праці (науковці, педагоги, оператори ЕОМ тощо – коефіцієнт фізичної активності 1,4); робітники, зайняті легкою працею (водії, швейники, медсестри, працівники зв'язку, продавці – коефіцієнт фізичної активності 1,6); робітники праці середньої важкості, (слюсарі, верстатники, залізничники тощо – коефіцієнт фізичної активності 1,9); робітники важкої фізичної праці (будівельники, прохідники, основна маса робітників сільського господарства, деревообробники – коефіцієнт фізичної активності 2,2); робітники особливо важкої фізичної праці (працівники сільського господарства у посівний і збиральний періоди, вантажники, вальники лісу, бетонярі, мулярі, землекопи – коефіцієнт фізичної активності 2,5) [12]. Таким чином, величина добової потреби в енергії для представників останньої групи професій у 2,5 рази збільшує величину основного обміну⁵.

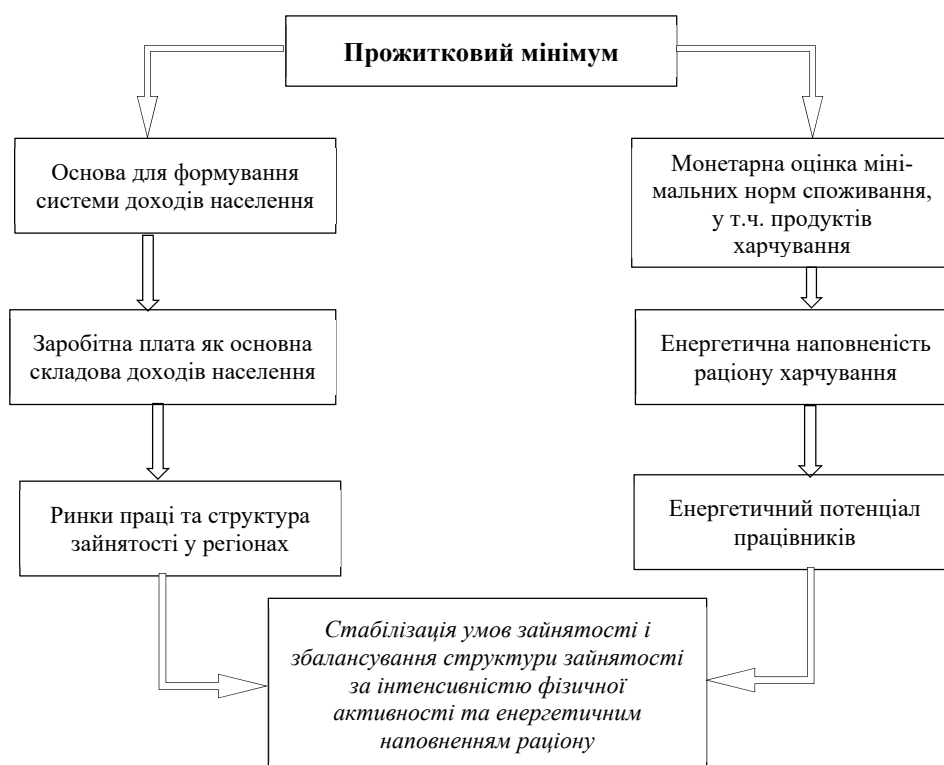

Рис. 3. Опосередкована двійста роль прожиткового мінімуму у збалансуванні ринку праці

Джерело: авторська розробка

⁴ У попередньому відповідному нормативному документі було встановлено 4 групи фізичної активності у залежності від професійної діяльності

⁵ У середньому в дорослій здоровій людині рівень основного обміну (енергообміну у стані спокою) становить 1600 ккал/добу, причому у жінок він на 10-15% нижчий, ніж у чоловіків (1400 ккал/добу). Із зростанням трудової активності людини зростатиме потреба в енергії, тому основний обмін у людей, які мають постійні фізичні навантаження, приблизно на 30% вищий від інших людей [4, с. 22]

У 2019 році енергетична цінність добового раціону українця за даними обстежень домогосподарств становила 2951 ккал, що фактично на рівні попереднього⁶ [2]. Відповідно до потреби перегляду і раціоналізації споживчого кошика українського населення Постановою Кабінету Міністрів України № 780 від 11.10.2016 року «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення» [11] встановлено нормативи енергетичної цінності раціону на рівні 2790,8 ккал для працездатних осіб, 2072,8 ккал – для тих, що втратили працездатність та для дітей у залежності від віку. У середньому для усіх груп населення цей показник складає 2390,5 ккал. Таким чином, фактична енергетична цінність раціону на 23 % перевищує мінімальний норматив, що зовсім незначно.

Слід зауважити, що у науковій та нормативній літературі зустрічається й інший пороговий критерій калорійності раціону. Постановою Кабінету Міністрів України від 5 грудня 2007 року № 1379 затверджена Методика визначення основних індикаторів продовольчої безпеки [7] добова енергетична цінність раціону споживання визнана одним із 7 критеріїв (індикаторів) продовольчої безпеки України, що, принагідно, свідчить про важливість цього показника. Відповідно до цієї методики добова енергетична цінність раціону людини у контексті перебування у зоні продовольчої безпеки має становити 2500 ккал на добу. Водночас за оцінками ВООЗ рекомендованим пороговим значенням добової енергетичної цінності раціону є 3000 ккал.

Аналіз обстежень домогосподарств у регіонах України [2] та співставлення даних із вищенаведеними нормативними документами дає підстави для висновків про значну диференціацію фактичного споживання і викликає багато запитань (рис. 4). Надто низькою є енергетична цінність раціону у Запорізькій області, сягаючи мінімальних норм, водночас необґрунтовано з погляду фізичної активності та специфіки ринку праці у Івано-Франківській, Закарпатській, Вінницькій, Хмельницькій, Чернівецькій та деяких інших (вище 3000 ккал). Імовірно, що таке перевищення у регіонах відбувається за рахунок домогосподарств сільської місцевості, як і у середньому в Україні⁷. Водночас середньодобова калорійність раціону харчування населення України у 2019 році лише на 160,2 ккал перевищує мінімальний показник, встановлений для працездатного населення (2790,8 ккал), і його величина характеризує мінімальну енергію, необхідну для виживання.

Разом з тим, у контексті розбудови концепції енергетичного потенціалу працівників наповнення середньодобового раціону українців у розмірі 2951 ккал та задовільняє лише потреби дорослих чоловіків I-II групи фізичної активності та жінок I-III групи (відповідно до законодавчо встановлених нормативів фізіологічних потреб [12]). При цьому його регіональна диференціація з урахуванням вікової та гендерної структури населення, інтенсивності праці, напруженості на ринку праці, а також спроможності домогосподарств забезпечити відповідний раціон харчування мала би відповідати секторальній структурі економіки регіонів. Для оцінки наявності такого взаємозв'язку було висунуто припущення щодо наявності зв'язку і використано кореляційно-регресійний аналіз для його перевірки. Залежною змінною обрано

⁶ До 2018 року органами статистики узагальнювалися дані за підсумками балансових розрахунків споживання продуктів сільського господарства. За цими даними енергетична цінність раціону нижча – 2706 ккал. У 2019 році така інформація ДСС не подається

⁷ Вартує уваги той факт, що за оцінками домогосподарств у 2019 році у середньому в Україні перевищення межі 3000 ккал досягнуте лише за рахунок сільської місцевості, де енергетична цінність раціону складає 3189 ккал, у той час як у містах – від 2761 до 2932 ккал [2]

калорійність раціону харчування, незалежними змінними: коефіцієнт фізичної активності відповідно до структури зайнятості (x_1). Для обрахунку показника обчислювалась структура зайнятості в регіонах і в залежності від переважаючого сектору економіки відповідно до Наказу МОЗУ визначався коефіцієнт; у випадку приблизно однакової питомої ваги двох ВЕД бралася середина інтервалу; співвідношення чоловіків до жінок у регіонах у віці 15-59 років (x_2); середній вік населення регіону (x_3); кількість відпрацьованих годин одним штатним працівником на рік у регіонах (x_4); кількість вакансій, зареєстрованих у службі зайнятості у відповідному до регіональної спеціалізації ВЕД (x_5); кількість претендентів на 1 таку вакансію у регіонах (x_6); питома вага середньомісячних витрат домогосподарств на харчування у загальних витратах, % (x_7); середня заробітна плата у відповідному до регіональної спеціалізації ВЕД, грн. (x_8).

У результаті проведення аналітичних процедур отримано рівняння множинної регресії:

$$\hat{y} = 0,08x_1 - 0,3019x_2 + 0,146x_3 - 0,073x_4 - 0,14x_5 + 0,387x_6 + 0,096x_7 + 0,01x_8$$

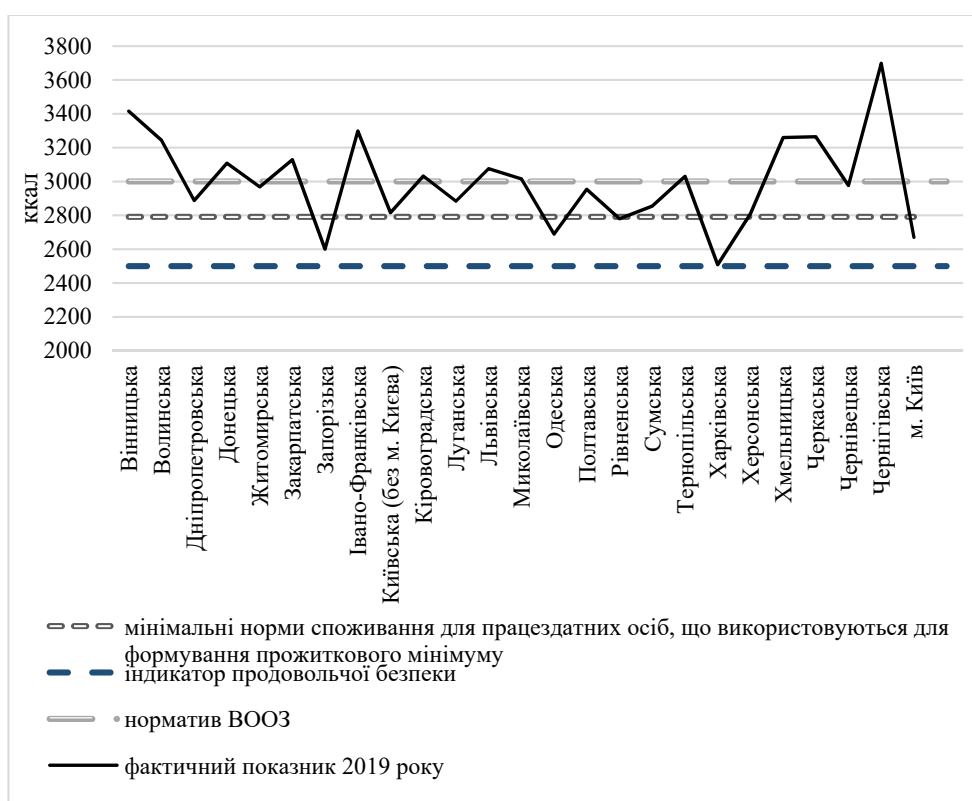

Рис. 4. Диференціація фактичних показників енергетичного наповнення раціону харчування мешканців регіонів України у 2019 році у контексті нормативів енергетичної цінності раціонів споживання

Джерело: побудовано автором за даними Державної служби статистики та нормативних документів [2, 7, 11]

Коефіцієнт кореляції R становив 0,65, тобто зв'язок між залежною і незалежними змінними відчутний, але лише 39 % варіації енергетичної наповненості харчування пояснюється чинниками, що введені в модель. Це говорить про недостатність залежності між фізичною активністю й важкістю праці у регіонах України та енергетичним вмістом раціону. При цьому парний зв'язок між структурою зайнятості та калорійністю харчування характеризується коефіцієнтом апроксимації біля 0,3 (у залежності від типу рівняння зв'язку). Недостатня тіснота зв'язку у даному випадку є аргументом для пошуку шляхів її підвищення.

Помилковим буде однозначне трактування позитивного значення зростання калорійності харчування, оскільки не менш важливими є структура, наповненість, мікроелементний склад раціону. Показовим є факт найменших значень калорійності харчування у 2019 році у м. Києві (2671 ккал) та Харківській області (2601 ккал), де можуть бути поширені настрої населення щодо зниження калорійності за рахунок споживання дорожчих та більш корисних з іншого погляду продуктів. Проте перевірка припущення про наявність такого зв'язку шляхом співставлення калорійності харчування та надлишкової ваги мешканців регіонів України його не підтвердила, отже, ситуація з надлишковою вагою має інші визначальні причини.

Таким чином, залишається актуальною вимога забезпечення вищих показників енергетичного наповнення раціону у тих регіонах, де превалює зайнятість у промисловості, аграрному виробництві. Так, надто бідним на кілокалорії є раціон мешканців Запорізької області (2509 Ккал, передостаннє місце в Україні), Одеської, Херсонської, Дніпропетровської. Енергетична наповненість раціону у цих регіонах задовольняє лише потреби осіб, зайнятих легкою або дуже легкою працею.

Для збалансування енергетичної наповнюваності раціону харчування, структури зайнятості регіонів та системи доходів вважаємо необхідним запроваджувати диференційований підхід до соціальних нормативів відповідно до умов регіонального середовища. Це означає, що у регіонах, де переважають види зайнятості з підвищеною фізичною активністю (переважаюча зайнятість у аграрній чи промисловій сфері відповідно до класифікації коефіцієнту фізичної активності), нормативи енергетичної цінності раціону харчування мають бути переглянуті і підвищені. Таке завдання потребує спільної праці науковців-нутриціологів та економістів у сфері зайнятості і ергономіки щодо вирішення завдання імплементації питання енергетичної місткості раціону для різних груп професій у нормативну площину. Результатом мають стати пропозиції щодо регіоналізації розрахунків прожиткового мінімуму. Це відобразиться у незначному, але підвищенні розміру прожиткового мінімуму у деяких регіонах. Для більшої обґрунтованості такого підвищення доцільно на рівні новоутворених ОТГ провести розподіл територій за переважаючими сферами зайнятості і диференціювати ці території за ознакою вищих і нижчих коефіцієнтів фізичної активності відповідно до умов зайнятості.

Механізмом впровадження регіональної диференціації в оплаті праці має стати також соціальне партнерство за галузевою ознакою. Прийнятою в Україні практикою є підписання Галузевих угод між соціальними партнерами (державою, профспілками та роботодавцями). У багатьох чинних угодах зафіксовані дискримінаційні розміри оплати праці. Наприклад, у Галузевій угоді 2019-2021 років, що регулює трудові відносини у сільському господарстві, майже жодний тарифний коефіцієнт не сягає 2. Оскільки співвідношення законодавчо встановленого і фактичного ПМ складає 2,3, це означає, що потреби працівників цього виду діяльності, які здебільшого мають

найвищі коефіцієнти фізичної активності, у загальному і в енергетичній наповнюваності раціону харчування не задовільняються навіть на рівні фізіологічних норм. Більше того, у Генеральній угоді соціальних партнерів України на 2019-2021 роки задекларовано, що оплата некваліфікованої праці становить 85 % тарифного ставки I розряду, тобто ПМ. Така ситуація призводить до глибокої депривації населення у доходах, у тому числі й щодо задоволення найпростіших потреб.

Отже, пропонувані заходи для вирішення проблеми відповідності енергетичного наповнення раціону харчування відповідно до умов зайнятості, а також стабілізації умов зайнятості на основі вирівнювання системи соціальних стандартів і гарантій і формування на цій основі якості середовища розвитку людського потенціалу:

- перегляд та регіональна диференціація прожиткового мінімуму у частині збалансування структури зайнятості у регіонах і ОТГ з урахуванням коефіцієнтів фізичної активності та вартісної величини енергетичної цінності раціону харчування;

- поетапне приведення величини законодавчо закріпленого ПМ до його фактичної вартості з метою дотримання принципу соціальної справедливості, забезпечення потреб населення на достатньому та необхідному для повноцінного розвитку рівні;

- вирівнювання системи соціальних стандартів для забезпечення соціалізації економіки та пріоритетності людського розвитку у частині раціоналізації і збалансування розмірів ПМ, МЗП і середньої заробітної плати. При цьому слід почати із підняття МЗП, темпи зростання якої мають перевищувати темпи інфляції та бути високими. Поступове і незначне підняття МЗП призводить лише до відповідного підняття цін, і не привносить ніякого внеску у зростання рівня життя населення. Також уваги органів влади у системі доходів населення вартує той факт, що за обстеженнями домогосподарств [2] у 2019 році лише 6,2 % грошових доходів населення – це доходи від підприємницької діяльності, у той час як 68 % складає оплата праці. В умовах недостатності грошових ресурсів у державі та не надто сприятливих умов для поживлення економічної діяльності суб'єктів господарювання, у тому числі й в умовах пандемії, підприємництво, особливо мале і мікро, потребує державної підтримки і з цією умовою має добрі перспективи для розвитку. Це може диверсифікувати доходи населення і пом'якшити гостроту проблеми нестачі грошових ресурсів для підняття МЗП.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, у межах проблеми, що розглядається у даному дослідженні, формування соціальних нормативів в Україні, зокрема, щодо норм споживання продуктів харчування, має відповідати регіональній структурі зайнятості, враховувати соціально-демографічні характеристики населення регіонів, рівні фізичної активності, а також умови регіонального середовища. Останнє передбачає диференціацію розрахунків нормативів споживання, зокрема енергетичної наповнюваності раціону харчування, у залежності від природно-географічних, екологічних, економічних умов регіону. Так, в областях, де переважає важка праця, раціон має характеризуватися підвищенням нормативів калорійності відповідно до розроблених та затверджених коефіцієнтів фізичної активності. Розроблені норми повинні бути відображені у нормативних актах як державного, так і регіонального рівнів та ув'язуватися з системою інших соціальних стандартів. Подальші перспективи дослідження пов'язані з можливостями перегляду методик формування ПМ відповідно до сучасних досягнень науки і практики, у тому числі й європейських країн із пристосуванням цього досвіду до можливостей соціально-економічної системи України. При цьому реальним шляхом впровадження оновлених нормативів може бути імплементація диференційованих норм споживання у галузеві угоди механізмами

соціального партнерства. У сфері гармонізації системи доходів населення наукового обґрунтування потребують економічні механізми вирівнювання тарифної сітки із мінімальними розмірами заробітної плати, досягнення вищої диференціації заробітних плат в регіонах України. Вирішення потребує питання збалансування усієї системи соціальних стандартів і гарантій, підвищення оплати праці та доходів населення, створення сприятливого середовища розвитку людського потенціалу.

Список використаних джерел

1. Безтелесна Л. І. Управління людським розвитком та його фінансове забезпечення в Україні: оцінка та перспективи : Монографія / Л. І. Безтелесна. – Рівне : НУВГП, 2010. – 361 с.
2. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2019 році : Статистичний збірник. – Державна служба статистики України, 2020.
3. Державний класифікатор соціальних стандартів та нормативів [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства праці та соціальної політики України № 293 від 17.06.2002 р. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0293203-02#Text>
4. Карпенко П. О. Основи раціонального і лікувального харчування / П. О. Карпенко, С. М. Персічна, І. М. Грищенко, Н. О. Мелничук. – Київ: Київ. нац. торг.-ек. ун-т., 2011. – 504 с.
5. Ковязіна К. О. Методика визначення прожиткового мінімуму: шляхи поліпшення [Електронний ресурс] / К. О. Ковязіна // Стратегічні пріоритети. – 2014. – № 2. – С. 61-66. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/sra_2014_2_11
6. Крупа В. Р. Удосконалення теоретико-методологічних підходів до встановлення державних соціальних стандартів в Україні [Електронний ресурс] / В. Р. Крупа / Ефективна економіка. – 2013. - №2. – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2621>
7. Методика визначення основних індикаторів продовольчої безпеки [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 5.12.2007 р. №1379. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1379-2007-п>
8. Офіційний сайт Міністерства соціального розвитку. – Режим доступу : <https://www.msp.gov.ua/>
6. Офіційний сайт Державної служби статистики. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
10. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії [Електронний ресурс] : Закон України від 05.10.2000 р. № 2017-III зі змінами та доповненнями. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text>
11. Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України № 780 від 11.10.2016 року. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/780-2016-%D0%BF>
12. Про затвердження Норм фізіологічних потреб населення України в основних харчових речовинах та енергії [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 03.09.2017 р. № 1073. – Режим доступу : <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1206-17>
13. Про прожитковий мінімум [Електронний ресурс] : Закон України, редакція від 20.01.2018 р. № 2249-VIII. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-14#Text>
14. Libanova E. Minimum subsistence level in the social policy of the poor countries of Europe: the case of Ukraine / E. Libanova // *Economical Annals-XXI*. – 2020. – Vol. 182, Issue 3-4. – P. 117–125. DOI: <https://doi.org/10.21003/ea.V182-12>

15. Libanova, E. Assessment of Quality of Life in Ukraine on the Basis of Subjective Indicators of Well-being / E. Libanova, O. Osaulenko, L. Cherenko // Warsaw: RS Global Sp. Z O.O., 2020. – 361 p.
16. Shaulskaia L. Social-and-labour sphere of industrial region: evaluation and prospects of development // L Shaulskaia, V Bibikova // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект. – 2014. – № 2. – Донецьк : Вид-во Донецького національного університету. – С. 350-353.

References

1. Beztelesna, L. I. (2010). Upravlinnia liudskym rozvytkom ta yoho finansove zabezpechennia v Ukraini: otsinka ta perspektyvy [Human development management and its financial support in Ukraine: assessment and prospects. Rivne : NUVHP. [in Ukrainian].
2. State Statistics Service of Ukraine (2020). Vytraty i resursy domohospodarstv Ukrainy u 2019 rotsi (za danymy vybirkovoho obstezhennia umov zhyttia domohospodarstv Ukrainy) [Expenditure and resources of households of Ukraine (according to the sample survey of living conditions of the household of Ukraine)]. Kyiv. [in Ukrainian].
3. Ministry of Labor and Social Policy of Ukraine (2002). Derzhavnyi klasyfikator sotsialnykh standartiv i normatyviv. Zatverdzhenyi nakazom Ministerstva pratsi ta sotsialnoi polityky Ukrainy vid 17 chervnia 2002 r. №293 [State classifier of social standards and regulations. Approved by the order of the Ministry of Labor and Social Policy of Ukraine of June 17, 2002 № 293]. [in Ukrainian]. Retrived from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0293203-02#Text>
4. Karpenko, P. O., Peresichna, S. M., Hryshchenko, I. M. & Melnychuk, N. O. (2011). Osnovy ratsionalnoho i likuvalnoho kharchuvannia [Fundamentals of the rational and medicative nutrition]. Kyiv: Kyiv National Trade and Economic University. [in Ukrainian].
5. Koviazina, K. O (2014). Metodyka vyznachennia prozhytkovoho minimumu: shliakhy polipshennia [Methods for determining the subsistence level: ways to improve]. *Stratehichni priorityty*, 2, 61-66. [in Ukrainian]. Retrived from : http://nbuv.gov.ua/UJRN/spa_2014_2_11
6. Krupa, V. R. (2013). Udoskonalennia teoretyko-metodolohichnykh pidkhodiv do vstanovlennia derzhavnykh sotsialnykh standartiv v Ukraini [Improvement of the theoretical and methodological approaches to establishing of the state social standards in Ukraine]. *Efektivna ekonomika*, 2. [in Ukrainian]. Retrived from : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2621>
7. Cabinet of Ministers of Ukraine (2007). Metodyka vyznachennia osnovnykh indykatoriv prodovolchoi bezpeky : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 5.12.2007 r. №1379 [Methods of determining the main indicators of long-term security]. [in Ukrainian]. Retrived from : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1379-2007-p>
8. Ministry of Social Development (2021). Ofitsiinyi sait Ministerstva sotsialnoho rozvytku [Official site of the Ministry of Social Development]. [in Ukrainian]. Retrived from: <https://www.msp.gov.ua/>
9. State Statistics Service of Ukraine (2021). Ofitsiinyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky [Official site of the State Statistics Service]. [in Ukrainian]. Retrived from: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
10. Verkhovna Rada of Ukraine (2000). Pro derzhavni sotsialni standarty ta derzhavni sotsialni harantii : Zakon Ukrainy vid 05.10.2000 r. № 2017-III zi zminamy ta dopovnenniamy [About state social standards and state social guarantees]. [in Ukrainian]. Retrived from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text>
11. Cabinet of Ministers of Ukraine (2016). Pro zatverdzhennia naboriv produktiv kharchuvannia, naboriv neprodovolchykh tovariv ta naboriv posluh dlia osnovnykh

- sotsialnykh i demografichnykh hrup naseleння : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 780 vid 11.10.2016 roku [On approval of sets of food products, sets of non-food products and sets of services for the main social and demographic groups of the population]. [in Ukrainian]. Retrived from : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/780-2016-%D0%BF>
12. The Ministry of Healthcare of Ukraine (2017). Pro zatverdzhennia Norm fiziologichnykh potreb naseleння Ukrainy v osnovnykh kharchovykh rechovynakh ta enerhii : Nakaz Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy vid 03.09.2017 r. № 1073. [On approval of the Norms of physiological needs of the population of Ukraine in basic nutrients and energy]. [in Ukrainian]. Retrived from: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1206-17>
 13. Verkhovna Rada of Ukraine (2018). Pro prozhytkovyi minimum : Zakon Ukrainy, redaktsiia vid 20.01.2018 r. № 2249-VIII. [About the subsistence level]. [in Ukrainian]. Retrived from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-14#Text>
 14. Libanova E. (2020). Minimum subsistence level in the social policy of the poor countries of Europe: the case of Ukraine . *Economical Annals-XXI*, Vol. 182, Issue 3–4, 117–125. DOI: <https://doi.org/10.21003/ea.V182-12>
 15. Libanova, E., Osaulenko, O., & Cherenko, L. (2020). Assessment of Quality of Life in Ukraine on the Basis of Subjective Indicators of Well-being. Warsaw: RS Global Sp. z O.O.
 16. Shaulskaya, L., Bibikova, V. (2014). Social-and-labour sphere of industrial region: evaluation and prospects of development. *Problems of development of foreign economic relations and attraction of foreign investments: regional aspect*, 2, 350-353.

REGIONAL FEATURES OF INTERACTION OF SOCIAL STANDARDS AND EMPLOYMENT INDICATORS OF THE UKRAINIAN POPULATION

Tetiana Stepura

*Lviv Polytechnic National University
79013 Lviv, Karpinskoho Str. 2/4
e-mail: tetiana.m.stepura@lpnu.ua*

Abstract. The purpose of the study is solving the problem of harmonization and balancing of social standards with the systems of employment in the regions of Ukraine. The basic social standard in Ukraine is the subsistence level, the calculation of which is based on the assessment of minimum consumption norms, in particular, the energy content of the diet. At the same time, employment is associated with energy expenditure: the greater – the more difficult is the work from a physical point of view. Thus, the article proves that the existing minimum consumption standards do not meet the energy needs of employees of medium and higher physical severity. To explain this, correlation-regression analysis and other methods of economic analysis (comparison, dynamics analysis, calculation of indices) were used in the paper, where the factors were socio-demographical, physiological characteristics of the population, as well as the characteristics of the labor markets of the regions of Ukraine. It was established that the energy value of the diet of the inhabitants of the regions is not sufficiently determined by these factors. Therefore, there is a mismatch between the energy potential and the severity of the work of employees in the regions of Ukraine.

The article proves that the situation is complicated by the imbalance of the entire system of social standards in Ukraine, which are the subsistence level, the minimum wage, as well as the actual living standards (average wage and the actual subsistence level). This leads to

an increase in poverty, violation of the principle of social justice and income distribution. The social rights of employees are not respected, as some levels of wages are below the minimum wage. According to the calculated Kaitz index, it was established that there is a differentiation of the population by income.

It was proposed to introduce a differentiated approach to social norms in accordance with the conditions of the regional environment and the labor market in Ukraine, improve the system of wages through social partnership mechanisms, balance the system of social standards and wages by raising the minimum wage and support entrepreneurial income of the Ukrainian inhabitants.

Key words: social standards, social guarantees, energy value of diet, employment conditions, region, human potential, quality of environment.

Стаття надійшла до редколегії 26.03.2020

Прийнята до друку 03.07.2020